

UMUMIY TILSHUNOSLIK NAZARIYASINING AHAMIYATI

Maxsudova Dilorom Idrisovna

“Toshkent IES “ AJ Ma’muriy Ishlar bo’lim boshlig’i

Annotatsiya: Mazkur maqolada tilshunoslik nazariyasining, tilning tuzilishi va funksiyasini o'rganish orqali tilshunoslik nazariyasi inson bilimni tushunish, madaniyatlararo muloqotni osonlashtirish va ta'lim amaliyotini xabardor qilish to'g'risida to'liq bayon qilingan.

Kalit so'zlar: umumiy tilshunoslik, lingvistika, ijtimoiy hodisa, tilning ijtimoiy tabiati, tilning kommunikativ vazifasi, tilning mexanizmlari.

Kirish:

Bugungi kun tilshunosligi til mazmunini ochishda dialektik falsafa, lisoniy birliklar haqida ilmiy-nazariy hukm chiqarish jarayoni dialektik gnoseologiya, shuningdek dialektik-logik kategoriyalardan onglilik va izchillik bilan foydalanishni taqozo qiladi. Tilga falsafiy yondoshish deganda dialektikaning umumiylik-xususiylik, mohiyat-hodisa, imkoniyat-voqelik, sabab va oqibat kategoriyalarining til tizimi birliklariga bevosita amaliy tatbiqini tushunish kerak. Hozirgi vaqtda davlatimizda keng ko'lamli islohotlar, jumladan o'zbek tilining ijtimoiy-siyosiy mavqeyini yanada yuksaltirish, davlat tili sifatidagi maqomini mustahkamlash bo'yicha qabul qilingan qonun va qarorlar tilshunoslik sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlarining yangi bosqichga ko'tarilishiga sabab bo'lmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya:

Tilshunoslik boshqa fanlardan ajratilib, o'zida alohida mustaqil fan sifatida tanilgan davrlardayoq til va nutqni farqlashga e'tibor berilgan edi. Biroq fan taraqqiyoti tarixi mobaynida barcha tomondan ham til bilan nutq bir-biridan farqlanavermadi. Shuning uchun, asosan, nutqqa xos hodisalar til hodisasi sifatida talqin etilib kelindi. Tilshunosligimizning keyingi taraqqiyotida til va nutqni farqlashga jiddiy e'tibor qaratilmoqda.

Tilshunoslik nazariyasi asosan tilning tuzilishi va funksiyasini o'rganadi, biz qanday muloqot qilishimizni boshqaradigan asosiy tamoyillarni ochib beradi. U tovushlar, so'zlar, gaplar va ma'nolarning murakkab tarmog'ini ochadi, til va tafakkur o'rtasidagi chuqur bog'liqlikni ochib beradi. Yangi texnologiyalarning kuchayishi, muloqotning murakkabligi va til to'siqlarini bartaraf etish zarurati bilan tilning nozik tomonlarini tushunish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Bolalar tilni qanday o'zlashtirganini tushunish samarali til o'rganish dasturlarini ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Tilshunoslik nazariyasi o'qish, yozish va grammatikani o'rgatish bo'yicha yondashuvlar to'g'risida ma'lumot beradi, bu esa

o‘quvchilarning til ko‘nikmalarida mustahkam poydevor shakllanishini ta‘minlaydi. Til va jamiyat o‘rtasidagi munosabatni o‘rganuvchi sotsiolingvistika sohasi tilshunoslik nazariyasidan olingan tushunchalardan foydalanadi.

Natijalar:

Tilshunoslik nazariyasi nafaqat yaxshi texnologiya va ta‘lim tizimini yaratishga yordam beradi, balki inson ongiga noyob oynani ham beradi. Tilni o‘rganish orqali biz odamlar qanday fikrlashi, qanday ma‘no yaratishimiz va atrofimizdagi dunyo bilan qanday munosabatda bo‘lishimizni chuqurroq tushunamiz. Bu bilim insonning xulq-atvori, idroki va hattoki madaniy farqlarni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Biz bir-biriga bog‘langan dunyoga o‘tayotganimiz sababli, tilshunoslik nazariyasining ahamiyati tobora ortib bormoqda.

Tilshunoslikning lingvistik masalalarini amaliy yo‘l bilan o‘rganuvchi sohalari amaliy tilshunoslik sanaladi. Uning eksperimental fonetika, lingvostatistika, leksikografiya kabi yo‘nalishlari mavjud. Tilshunoslikda til komponentlarining ichki munosabatlarini, o‘zaro bog‘liqligini, tilning struktura tomonini yoritish asosiy maqsad qilib qo‘yilgan yo‘nalishi struktural lingvistika deb ataladi.

Muhokama:

Xususiy tilshunoslik har bir konkret tilning fonetik tizimi, lug‘at tarkibi, grammatik qurilishi va ularning taraqqiyot yo‘llari hamda bu tilning boshqa tillarga munosabatini o‘rganadi va shu asosda konkret tilning ilmiy grammatikasini yaratishga intiladi. Umumiy tilshunoslik ma‘lum bir til emas, balki umuman til qonunlari, tilning paydo bo‘lishi, tilning jamiyatdagi o‘rni va vazifasi kabi masalalarni tadqiq etadi. Shuningdek, bu fanda konkret tillarni, til guruhlarni, qaridosh tillarni o‘rganish natijasida aniqlangan lingvistik faktlar umumlashtirilib, muhim ilmiy-nazariy xulosalar chiqariladi.

Umumiy tilshunoslik-inson tilini ilmiy o‘rganadigan fan bo‘lib, uning asosiy maqsadi tilshunoslik fanining predmeti va vazifalari, tilning mohiyati, tilning tuzilishi, til va nutq, til va tafakkur, tildagi belgilar tizimi, til va jamiyat, til taraqqiyoti, tilshunoslik maktablari va yo‘nalishlari, tillarni ilmiy tadqiq etish usullari haqida ma‘lumot berishdan iborat. Shu jarayonda tilning tipologik belgilarini aniqlaydi. Umumiy tilshunoslik fani tilning tabiati va mohiyati, tilning jamiyat va tafakkur bilan munosabati, tilning qurilishi va sistemalilik xarakteri, tilning kelib chiqishi va taraqqiyot qonunlari, tillar tipologiyasi va tasnifi, tilni o‘rganish metodlari kabi muammolarni o‘rganadi.

Xulosa:

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, lingvistik nazariya shunchaki mavhum ilmiy izlanishdan ko‘ra ko‘proq narsadir. U insoniy muloqotni tushunish, texnologik yutuqlarni boshqarish va o‘zimiz haqidagi tushunchamizni boyitish uchun bebaho vosita bo‘lib xizmat qiladi. Tilning murakkab tomonlariga chuqurroq kirib borar

ekanmiz, kelajagimizni shakllantiradigan va hayotimizni chuqur yo'llar bilan yaxshilashi mumkin bo'lgan boy bilimlarni ochamiz.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Bushuy A.M., Safarov Sh. Til qurilishi: tahlil metodlari va metodologiyasi. –Toshkent: Fan, 2007.
2. Mengliyev B. O‘zbek tilining struktur sintaksisi. – Qarshi: Nasaf, 2003.
3. Ne‘matov H., Shirinova N. Tilshunoslikning falsafiy masalalari. –Buxoro: Universitet, 2005.
4. Yo‘ldoshev va b. Ttilshunoslikka kirish. –Toshkent, 2018.